

<https://doi.org/10.23939/shv2023.02.026>

ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СТАТТІ ДЖОРДЖА ЕДВАРДА МУРА “СПРОСТУВАННЯ ІДЕАЛІЗМУ”¹²

Андрій Козубенко

Національний університет “Львівська політехніка”

ORCID: 0009-0000-8670-7418

andrii.kozubenko.it.2021@lpnu.ua

Ірина Перхун

Національний університет “Львівська політехніка”

ORCID: 0009-0001-7230-0446

iryna.perkhun.it.2021@lpnu.ua

(Отримано: 31.07.2023. Прийнято: 20.08.2023)

© Козубенко А., Перхун І., 2023

У передмові до першого українського перекладу статті Джорджа Едварда Мура “Спростування ідеалізму” йдеться про його життя та академічну кар’єру, вплив даної статті на виникнення аналітичного стилю філософування та особливості перекладу.

Ключові слова: Джорд Едвард Мур, ідеалізм, свідомість, сприйняття, аналіз, реалізм.

FOREWORD TO THE UKRAINIAN TRANSLATION OF GEORGE EDWARD MOORE’S ARTICLE “THE REFUTATION OF IDEALISM”

Andrii Kozubenko

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0009-0000-8670-7418

andrii.kozubenko.it.2021@lpnu.ua

Iryna Perkhun

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0009-0001-7230-0446

iryna.perkhun.it.2021@lpnu.ua

(Received: 31.07.2023. Accepted: 20.08.2023)

In the foreword to the first Ukrainian translation of George Edward Moore’s article “The Refutation of Idealism”, translators inform about his life and academic career, explain the impact of this article on the emergence of the analytical style of philosophizing, and the peculiarities of the translation.

Key words: George Edward Moore, idealism, consciousness, perception, analysis, realism.

В Україні, навіть у середовищі професійних філософів, творчість та здобутки англійського філо-

софа Джорджа Едварда Мура (1873–1958) фактично не відомі. А до того ж, він колега відомого англійського філософа Бертрана Рассела (1872–1970): разом вони стоять біля витоків аналітичної філософії, одного із потужних напрямів філософії XX–XXI століть; разом, протягом багатьох років викладали в університе-

¹² Науковий керівник: д-р. філос. наук, доц. Ігор Карівець. This foreword is prepared under the supervision of Assoc. Prof. Ihor Karivets.

ті Кембриджа; разом виступили проти ідеалізму, який на початку ХХ-го століття був досить поширеним у Великобританії. Ба більше, у своїй праці “Мій філософський розвиток” Бертран Рассел зазначає: “Мур йшов попереду, а я за ним”¹³ [Russell 1959: 54]. Джордж Едвард Мур вважається одним із засновників неореалізму в аналітичній філософії та метаетичних досліджень у моральній філософії та етиці.

Переклад статті Мура українською є певною подією для філософської спільноти, бо саме у 2023 році припадає 120-а річниця з дня її опублікування у 1903 році, в журналі “Mind”. Тому цей перший український переклад статті англійського філософа присвячений саме цій річниці її опублікування; символічне співпадіння першої публікації цієї статті Мура з першим її перекладом і першою її публікацією українською мовою...через 120 років.

Передмова складається з трьох частин, а саме: короткої біографії Джорджа Едварда Мура, аналізу впливовості його статті та особливостей перекладу.

1. Коротка біографія Джорджа Едварда Мура

Дж. Е. Мур народився 4 листопада, 1873 року, в Південному Лондоні. Він не любив свого подвійного імені “Джордж Едвард” та ніколи не послуговувався ним [дружина називала його Білл (Bill)]. У 1892 році він вступає до Трініті-коледжу в Кембриджі, де вивчає античну класику (Classics). Тут він знайомиться з Б. Расселом, який навчався вже тут на другому курсі, та з МакТаггартом, який вже тоді був харизматичним стипендіатом відділення філософії у Трініті-коледжі. Вони порадили йому додати до курсу “Антична класика” ще й курс “Філософія”, що й він зробив; у 1896 році Дж. Е. Мур закінчує вивчення філософії зі ступенем першого класу (First Class degree). У 1897 році він робить спробу отримати стипендію для подальшого вивчення філософії в Трініті-коледжі та подає свою роботу “Метафізичні основи етики”. Англійський філософ отримує стипендію до 1904 року. У 1911 році Дж. Е. Мур повертається в Кембриджський університет, щоб читати лекції. Протягом 1918–1919 років він очолював Аристотелівське товариство. У 1921 році його призначають головним редактором провідного британського філософського журналу “Mind”, а у 1925 році він стає професором філософії в Кембриджі. Ці дві посади, які отримав Дж. Е. Мур, засвідчують визнання його високо професіоналізму та непересічності.

Дж. Е. Мур, фактично, все своє життя присвятив Кембриджському університету, за винятком 1940–

1944 років, коли перебував у США з тривалим академічним візитом. У 1939 році він подає у відставку з посади професора філософії; йому на зміну приходить Л. Вітгенштайн. У 1944 році він полишає посаду головного редактора журналу “Mind”. У 1951 році Дж. Е. Мур був нагороджений лицарським Орденом Заслуг (Order of Merit).

Помирає Дж. Е. Мур у Кембриджському приватному госпіталі 24 жовтня 1958 року; він був кремований в Кембриджському крематорії 28 жовтня 1958 року.

Дж. Е. Мур мав неабиякий вплив на академічну британську філософію та є одним із фундаторів аналітичного стилю філософування. Дж. Е. Мур, Б. Рассел та Л. Вітгенштайн суттєво вплинули на стиль філософування у Великобританії.

2. Вплив статті “Спростування ідеалізму”

Дж. Е. Мур, передусім, зосереджується на спростуванні вихідних засад, від істинності яких залежать не лише аргументи ідеалізму, а й сенсуалізму та агностицизму. Він подає конструктивну критику та заперечення одного із ключових тверджень, на основі якого ґрунтуються майже всі ідеалістичні аргументи, а саме: “бути означає бути сприйнятим”¹⁴ (лат. “*esse est percipi*”). Британський філософ переконаний, що спростування цієї однієї засади також заперечить більшість основних аргументів не тільки ідеалізму, а й сенсуалізму та агностицизму, оскільки вони, можливо й неявно, використовують “*esse est percipi*” як для побудови ідейного фундаменту, так і для доведення чи спростування власних положень. На нашу думку, філософ із Туманного Альбіону критикує не ідеалізм загалом, а особливий його різновид, а саме: суб’єктивний ідеалізм Дж. Барклі.

Спочатку автор звертає увагу на твердження “*всесвіт є духовним*”, а далі аналізує можливі наслідки визнання його істинності. Він розглядає ідеалістичне значення поняття “*духовний*”, наслідки атрибутування цієї якості речам та особливості світогляду, який формується на основі “духовного”. Відтак, англійський філософ аналізує вислів “*esse est percipi*” та всі його можливі тлумачення, щоб досягти своєрідного консенсусу щодо його справжнього значення та ролі з метою раціонально-логічного спростування цієї тези.

¹³ “Moore led the way, but I followed closely in his footsteps”.

¹⁴ Олексій Панич пропонує перекладати це загальновідоме твердження Барклі як “бути – це сприйматися” [Кебуладзе, Гусєв, Панич, Циба 2019: 117].

Стаття “Спростування ідеалізму” відіграла важливу роль у розвитку тогочасної філософії, оскільки в ній автор піддав сумніву найпоширеніші та найпопулярніші філософські течії, наприклад ідеалізм Бредлі та абсолютний ідеалізм Гегеля. Обґрунтування думки про існування фізичного світу, незалежного від спостерігача, надало раціонально-логічне підґрунтя не лише для об’єктивістських онтологій, а й утвердило позицію науки як об’єктивного та достовірного джерела пізнання світу.

Стаття англійського філософа мала вплив на розвиток ідей реалізму здорового глузду (Realism of Common Sense), позицію якого було посилено завдяки акценту на ідеї безпосереднього усвідомлення незалежного існування об’єктів реального світу, що, своєю чергою, заперечило непевність, яка була породжена ідеалізмом. Також варто зауважити, що наслідком публікації статті “Спростування ідеалізму” можна вважати встановлення певного епістемологічного факту/фундаменту через аргументацію та доведення ідеї існування фізичного світу за відсутності “зовнішнього спостерігача”, що виправдовує процес формування надійних знань, оскільки такий погляд уможливило раціонально-об’єктивні оцінку й пізнання світу не тільки науками, але й філософією.

Що ж до скептицизму й соліпсизму, то спростування ідеалістичних уявлень про ілюзорність зовнішнього світу без присутності спостерігача стало запереченням позиції неможливості формування надійних знань про реальний світ поза межами людського суб’єкта. Ця стаття також сприяла відродженню наївного реалізму – епістемологічної позиції, яка притаманна повсякденній свідомості, згідно з якою реальним є все, що звичайна людина сприймає за звичайних умов та описує загальноприйнятою мовою, базуючись на фактах.

Аналітична філософія, особливо початку ХХ століття, теж завдячує своїм розвитком праці Дж. Е. Мура, адже чіткість, лаконічність та логічність викладу автора разом із семантичним і логічним аналізом мовленнєвих конструкцій стали частиною традиційного підходу аналітичної філософії.

3. Особливості перекладу

Переклад статті “Спростування ідеалізму” не був складним чи важким через відносну простоту її структури й побудови речень, проте проблема виникла на рівні стислого відтворення контексту й багатой та різноманітної семантики вживаних слів/понять. Наприклад, візьмемо слово “*experience*”, яке може бути як іменником, так і дієсловом, тому воно має бага-

то варіантів перекладу. Часто буває, що навіть досконало оцінивши контекст, ми не знаходимо однозначного або точного варіанту відтворення, який задовольняв би перекладача. Тому доводилося вдаватися до компромісів та перекладати слово “*experience*” або як “пізнання”, або як “сприйняття”, або як “переживання”, залежно від контексту.

Чому ж не можна використати лише одне слово “переживання”, “пізнання”, “сприйняття” чи, наприклад, “дізнання”? Проблема полягає в тому, що кожен із запропонованих варіантів доцільно й доречно використовувати лише в певному контексті. Ці слова не можна, на нашу думку, узагальнити, або замінити одним, для позначення ряду подій чи ситуацій, тобто не існує якогось “родового” поняття, яке б охоплювало або заміняло всі ці чотири поняття. Наприклад, хоча значення дієслова “*пережити*” стосується фізичного й морального усвідомлення чогось, зазвичай воно вживається для позначення подолання певних негативних чи неприємних подій у житті людини. Саме тому речення “*Ми пережили війну*” або “*Він пережив клінічну смерть*” звучить сенсовно, лаконічно й точно, а ось “*Він пережив своє весілля*” – ні, попри те, що, здавалося б, значення дієслова “*пережити*” дотримано. А ось “*пізнати*” чи “*дізнати*” не завжди вдало передають значення слова “*experience*”, особливо коли контекст більш зосереджений на оцінці чогось, яка ґрунтується на власному досвіді.

Також не цілком доречно використовувати слово “*досвід*” для перекладу англійського слова “*experience*” в ролі іменника, оскільки це українське поняття не завжди відображає процес переживання чи пізнання чогось. Однак, зазвичай, це проявляється у спробі перекладу дієслова “*experience*”, коли, наприклад, речення “*To be is to be experienced*” доволі нелаконічно й незрозуміло перекладено українською: “*Бути означає зазнавати досвіду/бути об’єктом зазнавання досвіду*”. Схожа проблема виникає з дієсловом “*perceive*”, яке, у порівнянні з найвдалішим українським аналогом “*сприймати*”, має набагато більше різноманітних інтерпретацій. Наприклад, залежно від контексту, це слово може набувати значення як “*убачати*”, так і “*розрізняти*”. Тому конструкції “*esse est percipi*” та “*esse est percipere*” в деяких місцях залишаються без перекладу, бо інакше англійський вислів “*to be is to be perceived*”, запропонований англійським філософом, зазнав би такої ж деформації, як і слово “*experience*”, перекладене як “*пізнання*” або “*переживання*”. Тому, на думку перекладачів, в даній статті, доречно “*experience*” перекладати як “*сприйняття*”.

Варто також звернути увагу на переклад таких понять, як “*consciousness*” та “*awareness*”, а також на конструкції “*to be conscious*” і “*to be aware*”. Існує спокуса ототожнювати їх, але в контексті статті англійського філософа, – це неприпустимо робити, бо втрачається смисл того, що він хоче довести чи сказати. Тому ці два поняття перекладаються по-різному, а саме: перше – це “*свідомість*”, а друге – це “*обізнаність*”; а конструкції, відповідно, “*бути свідомим*”, “*бути усвідомленим*” та “*бути обізнаним із*”.

Також зауважимо, що в англійській мові, на відміну від української, не так відчутна й навіть більш прийнята тавтологія, що часто виражається у постійному надмірному вживанні займенників, як-от “*I*” (укр. “*я*”). З огляду на це, цей переклад може зда-

тися дещо обезособленим, оскільки задля дотримання чистоти мови знехтувано надлишковими займенниками та вставними словами, вживання яких є характерним для мови оригіналу. Тож, можна стверджувати, що хоча переклад з англійської не складав труднощів, проте, як уже було зазначено, у деяких місцях багатозначність термінів, лексичні та граматичні відмінності, ускладнили його і унеможливили точне передання думки автора зі збереженням його стилю.

БІБЛІОГРАФІЯ/REFERENCES

Kebuladze, V., Husiev, V., Panych, O., Tsyba, V. (2019). Understanding Berkeley. [In Ukrainian]. *Filosofs'ka dumka*, 2, 113–121.

Russell, B. (1959). *My Philosophical Development*. London: Allen & Unwin.